

نقد و بررسی

کتابشناسی کتابشناسی های

دفاع مقدس

تدوین کتابشناسی جنگ ایران و عراق از پائیز ۱۳۶۱ با چاپ کتاب کتابشناسی هنر و ادبیات جنگ آغاز شد. این کتابشناسی به کوشش یوسف راد تهیه شده بود و شامل کلیه آثار هنری جنگ می‌شد که به صورت کتاب یا جزئی از یک مجموعه چاپ و منتشر شده بود. دامنه این کتاب شامل قصه‌ها، نمایشنامه، فیلمنامه‌ها، شعرها، نقد و گزارش، آلبوم عکس و... بود که به علت کثرت آثار هنرمندان و کمبود وقت سعی شده بود فقط کتابهای قطع رقی و وزیری فهرست شود. همچنین کتابشناسی یاد شده ۲۰۱ عنوان کتابشناختی را در برمی‌گرفت.

نمونه‌ای از این گونه کتابشناسی را آنتونی گاردنر در سال ۱۹۸۸ میلادی در انگلستان به چاپ رساند. در این مجموعه، کتابها و مقالات جراید به زبانهای اروپای غربی، فارسی و عربی گردآوری شده و تنها مقالاتی مورد توجه قرار گرفته بود که پنج صفحه یا بیشتر بود. مقالات روزنامه‌ای، نکات خبری و سرمقالات و همچنین مجله‌های خبری مشهور همچون تایم و نیوزویک در فهرست این کتابشناسی قرار ندارند. در بخش آخر کتاب، مصاحبه‌ها، سخنرانیها، فیلمهای مستند و بلند سینمایی نیز به کتابشناسی افزوده شده است. کل مدخلهای این کتاب ۵۰۹ عنوان است.

○ شهرام اصغر نیاویند،
فاطمه عبادی آق قلعه

جنگ تحمیلی عراق بر ضد ایران که در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ آغاز شد به مدت هشت سال بر تمامی زمینه‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی ایران تأثیر فراوان گذاشت. با آغاز جنگ،

پژوهشگران و نویسندگان، عرصه جدیدی برای نگارش یافتند. در گرامیداشت هفته دفاع مقدس بر آن شدیم که نظری بر کتابشناسی های جنگ تحمیلی داشته باشیم. قبل از آن، لازم است از مسئول محترم کتابخانه جنگ دفتر ادبیات و هنر مقاومت، برای همکاری صمیمانه‌شان تشکر و قدردانی شود.

الف. فهرست کتابشناسی های منتشر شده

۱. فهرست داستان‌های کوتاه درباره جنگ تحمیلی در مطبوعات ایرانی (به مناسبت برگزاری سمینار بررسی رمان جنگ در ایران و جهان) (کرمانشاه، ۱۶ تا ۱۸ شهریور ۱۳۷۲) / تهیه و تدوین دفتر مطالعات ادبیات داستانی مرکز مطالعات و تحقیقات فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. - تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۲، ۱۸۲ ص.

طبق نظر گردآورنده در مقدمه، این کتاب فهرستی از داستانهای کوتاه درباره جنگ تحمیلی در مطبوعات ایران بی‌هیچ گزینشی؛ چرا که نویسندگان این قصه‌ها - چه آنان که در جنگ بودند و جنگ را تجربه کردند و چه آنان که شاهد صحنه‌های جنگ بوده‌اند - احساس خویش را باز گفته‌اند، صادقانه و خالصانه؛ و به پاس این صداقت و خلوص، حق

گزارشها و مطالب اساسی نشریات ادواری است. برای تهیه این فهرست پنج جلدی نشریات ادواری از آغاز مهرماه ۱۳۵۷ تا پایان مرداد ۱۳۶۷ مورد بررسی قرار گرفته است که در مقدمه جلد پنجم به اشتباه تا پایان سال ۱۳۶۶ ذکر شده است. این فهرست مجموعه‌ای است از اطلاعات کتابشناختی و مشخصات موضوعی (خلاصه) مقالات نشریات ادواری و همچنین مجموعه‌ای از اسامی و اصطلاحات خاص یا عام است که توصیفگر هویت مطالب است و با عنوان فهرست راهنما در پایان هر جلد به صورت مجزا آمده است. فصلهای مختلف کتاب به قرار ذیل است: فصل اول: زمینه‌سازی برای برافروختن جنگ و تحمیل آن به جمهوری اسلامی ایران از سوی رژیم صهیونیستی حاکم بر عراق؛ فصل دوم: کفر تازی رژیم منحوس بعثی عراق با هدف تجزیه میهن اسلامی و نابودی جمهوری اسلامی؛ فصل سوم: دفاع امت اسلامی و ایثارگری‌های خونین مردم مسلمان در پیشگیری از پیشرفت دشمن کافر؛ فصل چهارم: فشارها و توطئه‌ها و کارشکنی‌های آنان؛ فصل پنجم (فصل اول از جلد دوم): طلوع دوباره آفتاب و حرکت امت اسلامی و آغاز حمله‌های سترگ؛ فصل ششم: شکفتن طلیعه‌های روشن و پیاپی و پیروزی کامل در جلد سوم، چهارم و پنجم این موضوع تکرار شده است.

شیوه بازیابی مطالب در خصوص مقاطعی خاص از جنگ تحمیلی در فهرست عناوین ابتدای کتاب آمده است. متن اصلی نظم تاریخی دارد و راهنمایی مناسب است.

برای دسترسی به موضوعات خاص، نوشته‌هایی از نویسنده یا مترجم معین، مصاحبه‌ها و پیامهای اشخاص می‌توان از فهرست راهنمای پایانی کتاب استفاده کرد.

شایان ذکر است که این کتاب دارای یک فهرست درهم کرد اشخاص، موضوع و اماکن و یک فهرست جداگانه نشریات ادواری است. اطلاعات ارائه شده در هر مدخل شامل نویسنده یا مترجم، عنوان مندرج، نام نشریه، تاریخ نشر، تعداد صفحه و یک خلاصه است.

۳. کتابشناسی تفسیری دفاع غیرعامل / احمد اصغریان جدی. - تهران: مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، ۱۳۷۲، ۱۸۰ ص.

این کتابشناسی به معرفی کتابهایی می‌پردازد که در زمینه مسائل فنی - نظامی و در خصوص جنگ تدوین شده است. منابع کتابشناسی

است که نوشته‌هایشان معرفی شود. این فهرست براساس نظم الفبایی نام نویسندگان تنظیم شده است و آنجا که نام قصه‌نویس به هر دلیلی ثبت نشده، عنوان نشریه سرشناسه قرار گرفته است. در مواردی که نویسنده دارای دو یا چند قصه بوده، برای پرهیز از تکرار نام، نشانه (~) جایگزین شده است. هر مدخل دارای شماره ردیف است که در بازیابی عناوین داستانها پژوهشگران را یاری می‌کند. اطلاعات ارائه شده در هر مدخل شامل نویسنده، عنوان داستان، نام نشریه، شماره نشریه، سال انتشار، تعداد صفحه است. تعداد مدخلها ۱۱۶۹ عنوان است.

با توجه به تنظیم کتاب براساس نام نویسنده، کتاب دارای نمایه عناوین و فهرست نشریات می‌باشد.

۲. فهرست مقالات جنگ تحمیلی در مطبوعات جمهوری اسلامی / گردآورنده مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی. - تهران: انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۶۴، ۵ جلد.

فهرست مقالات جنگ تحمیلی شامل مجموعه‌ای از مقالات،

دسترسی آسان محققان به منابع مورد نیاز تدوین شده جزء اولین کتابشناسی‌های جنگ تحمیلی است. فصلهای مختلف این کتاب عبارت است از: سابقه کار کتابشناسی جنگ، تجزیه و تحلیل آماری، کتابشناسی، نمایه ناشران ایرانی، نمایه ناشران عراقی، نمایه سایر ناشران و نمایه موضوعات در مقدمه کتاب درباره جنگ تحمیلی عراق با ایران، لزوم تدوین کتابشناسی، موانع و مشکلات تدوین کتابشناسی، اطلاعات ارائه شده، استاندارد یونسکو برای کتاب، منابع و مآخذ و شیوه تنظیم شرح داده شده است.

اطلاعات کتابشناختی شامل، نام کتاب، نویسنده، مترجم، عکاس، نقاش، تنظیم کننده، محل نشر، ناشر، سال نشر، تعداد جلد، صفحات و زبانی است که کتاب بدان نوشته شده است.

منابع معرفی شده در این کتاب ۵۷۷ عنوان است.

۶ - کتابشناسی داستانهای کوتاه و رمان جنگ در ایران (مرحله اول) فهرست آماری و اطلاعات کتابشناسی / به کوشش حسین حداد. تهران: معاونت فرهنگی بنیاد جانبازان و مرکز مطالعات و تحقیقات فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۲، ۲۷۰ ص؛ به مناسبت برگزاری اولین سمینار بررسی رمان جنگ در ایران و جهان (کرمانشاه

حاضر، از سوی دفتر سازه‌های امن وزارت مسکن و شهرسازی گردآوری شده است. نکته درخور توجه این است که طراحان معمار و شهرساز، فارغ از اصول کتابشناسی، نیازهای خاصی دارند و ملاحظات نظامی را در طراحی مجتمع‌های زیستی و ساختمانها مورد استفاده قرار می‌دهند. در این گردآوری، علاوه بر معرفی کتابها به روش کلاسیک و مرسوم کتابشناسی، شرحی به اختصار درباره هر یک از کتابها، با تأکید بر برآورد نیاز طراحان و شهرسازان ارائه گردیده است که البته به دلیل دسترسی نداشتن به بعضی از این کتابها، گردآوری مباحث و موضوعات مورد بحث درباره آنها مقدور نگردد.

این کتابشناسی می‌تواند مورد استفاده فرماندهان نظامی، طراحان صنعتی و برنامه‌ریزان، طراحان و شهرسازان جهت طراحی ساختمانها و پناهگاهها در مقابله با حملات موشکی و بمبارانها قرار گیرد. مطالب کتاب از این قرار است:

پیشگفتار، مقدمه، طریقه استفاده، فهرست مطالب یک پروژه دفاعی، مباحث رزمی، فنون عمومی مرتبط با مهندسی جنگ، نشریات دفتر سازه‌های امن، نشریات مربوط به پناهگاه، استتار، مباحث متفرقه نظامی در پایان کتاب، عکسها و تصاویر، فهرست مؤلفان (لاتین)، فهرست عناوین (لاتین)، فهرست مؤلفان و عناوین و یادنامه شهیدا.

۴. کتابشناسی توصیفی جنگ تحمیلی / نگارش هدایت جلیلی؛ نمایه‌ساز معاونت فرهنگی و تبلیغات جنگ ستاد فرماندهی کل قوا - مرکز اسناد. تهران: معاونت فرهنگی و تبلیغات جنگ ستاد فرماندهی کل قوا - مدیریت انتشارات و ادبیات دفاع مقدس، ۱۳۷۰، جلد اول: ۲۹۲ ص.

کتابشناسی توصیفی جنگ تحمیلی گامی است که دست‌اندرکاران معاونت فرهنگی و تبلیغات ستاد فرماندهی کل قوا، به فراخور توان و مقدرات خویش برداشته‌اند. آثاری که در این کتابشناسی معرفی شده به زبان فارسی و در داخل ایران انتشار یافته است. این آثار از حیث قالبهای نگارشی متنوع هستند؛ از کتب تحقیقی و تحلیلی گرفته تا ادبیات، داستان، شعر، مجموعه مقالات، سخنرانیها، خاطرات، یادداشتها، جنگهای تصویری، فیلمنامه، نمایشنامه و... در این کتابشناسی معرفی شده است.

اطلاعات ارائه شده درباره هر کتاب شامل نام نویسنده، عنوان، محل نشر، تاریخ نشر، تعداد صفحه رده‌بندی دهدهی، خلاصه‌ای از کتاب و عکس روی جلد است. شیوه تنظیم براساس نام پدیدآورنده است. در صورت مشخص نبودن نویسنده، عنوان کتاب سرشناسه قرار گرفته است.

بخش‌های مختلف کتاب عبارت است از مقدمه، متن کتابشناسی، نمایه موضوعی، نمایه عناوین، نمایه اشخاص، موسسات و نمایه ناشران.

۵ - کتابشناسی جنگ تحمیلی / مرکز اسناد. - تهران: معاونت فرهنگی و تبلیغات جنگ ستاد فرماندهی کل قوا، ۱۳۶۷، ۱۱۵ ص، قطع رحلی.

کتابشناسی جنگ تحمیلی که به منظور فراهم ساختن منبعی جهت

در این بخش ۱۱۰۷ مدخل است.

نقد قصه‌های جنگ شامل نقد قصه‌های جنگ کودکان و نوجوانان و بزرگسالان است. تنظیم این قسمت براساس نام منتقد و به ترتیب حروف الفبای فارسی است. اطلاعات ارائه شده شامل عنوان داستان نقد شده، نویسنده، یا مترجم داستان، نام کتاب یا مأخذ، محل نشر، ناشر، سال انتشار، تعداد صفحات است. بخش نقد قصه‌های جنگ کودکان و نوجوانان چاپ شده در مطبوعات ویژه کودکان براساس همان روش یعنی نام منتقد و اطلاعات ارائه شده شامل نام منتقد، عنوان داستان نقد شده، نام نویسنده یا مترجم داستان نقد شده، نام مجله، شماره مجله، سال انتشار و تعداد صفحات است. در این قسمت ۱۰۶ مورد نقد و بررسی آمده است.

در انتهای کتاب فهرستهای راهنمای مختلف آمده است: ۱. فهرست عنوان داستانهای کودکان و نوجوانان چاپ شده در کتابهای تک داستانی و مجموعه داستان؛ ۲. فهرست عنوان داستانهای کودکان و نوجوانان چاپ شده در مجلات کودکان و نوجوانان؛ ۳. فهرست داستانهای گروه سنی بزرگسالان چاپ شده در کتابهای تک داستانی و مجموعه داستان؛ ۴. فهرست نام نویسندگان کودکان و نوجوانان (ویژه کتاب)؛ ۵. فهرست نام نویسندگان کودکان و نوجوانان (ویژه مجلات)؛ ۶. فهرست نام نویسندگان گروه سنی بزرگسالان (ویژه کتاب)؛ ۷. فهرست عناوین کتابهای مجموعه تک داستانی کودکان و نوجوانان؛ ۸. فهرست عناوین کتابهای مجموعه داستانی کودکان و نوجوانان؛ ۹. فهرست عناوین کتابهای تک داستانی بزرگسالان؛ ۱۰. فهرست عناوین کتابهای مجموعه داستانی بزرگسالان؛ ۱۱. فهرست نام مجلات و گاهنامه‌های ادبی کودکان و نوجوانان.

۷ - کتابشناسی هشت سال دفاع مقدس / تألیف خسرو قادری. - تهران: اداره آموزش سماجا، ۱۳۷۵، جلد اول.

مؤلف در مقدمه کتاب چنین نوشته است: «هدف از تألیف کتابشناسی شناسایی کتابهای تهیه شده در رابطه با هشت سال دفاع مقدس و ارائه آنها در یک مجموعه به کارشناسان نظامی، محققان و علاقه‌مندان به مسائل جنگی می‌باشد تا خوانندگان بتوانند در اسرع وقت کتاب مورد نیاز خود را شناسایی و تهیه نمایند.»

در هر مدخل شناسنامه کتاب مأخذ تهیه کتاب و نقد و بررسی اجمالی آمده است.

این منبع این امکان را به خواننده می‌دهد با کتابهایی که در

۱۶ - ۱۸ شهریور).

کتابشناسی مذکور در چهار بخش اصلی و یک بخش فرعی تنظیم شده است. کتابهای بخشهای اول و سوم براساس نام نویسنده، الفبایی تنظیم شده است.

در بخش دوم قصه‌های جنگ چاپ شده در مطبوعات کودک و نوجوان فهرست شده است.

نام نشریه، شماره، سال انتشار و صفحه مندرج ارائه شده است. در بخش چهارم نقد قصه‌های جنگ اعم از قصه‌های جنگ کودکان و نوجوانان چاپ شده در کتابهای داستان و مجموعه داستانها و قصه‌های جنگ کودک و نوجوان چاپ شده در مجلات و گاهنامه‌های کودک و نوجوان است.

بخشی از این کتاب به قصه‌های جنگ بزرگسالان چاپ شده در کتابهای داستان و مجموعه داستانها اختصاص دارد. روش تنظیم و ضبط اطلاعات براساس نام پدیدآورنده است. کل عناوین معرفی شده

خصوص هشت سال دفاع مقدس نوشته شده است آشنا شود؛ با مطالعه فهرست عناوین از موضوع هر کتاب آگاه گردد؛ و کتاب دلخواه خود را انتخاب کند. علاوه بر این، مطالعه این کتابشناسی خواننده را با تاریخچه مستند، مختصر و نسبتاً جامع عملیات انجام شده نیروهای مسلح در طول هشت سال دفاع مقدس آشنا می‌سازد.

مندرجات کتاب به قرار ذیل است: پیشگفتار، تاریخچه اختلافات مرزی، مقدمات جنگ، اطلاعات کلی از وضعیت ارتش عراق و عملیات مختلف.

در انتهای کتاب فهرست کتابهای خارجی تهیه شده درباره جنگ ایران و عراق آمده است.

۸ - کتابشناسی جنگ / ا.ا. جدی؛ با همکاری بهرام غدیری. - تهران: وزارت مسکن و شهرسازی؛ دفتر سازه‌های امن، ۱۳۶۵، ۱۳۶۹. ۳۹۵ص.

کتابشناسی حاضر دومین مجموعه از کتابشناسی جنگ از دفتر سازه‌های امن است. این کتابشناسی کلیه کتابهایی که با موضوع ساخت و سازهای ساختمانها، پناهگاهها، پلها و غیره تنظیم گردیده است را معرفی می‌نماید. در این منبع علاوه بر اطلاعات کتابشناختی، محل نگهداری کتاب نیز آمده است. هر مدخل شامل اطلاعات ذیل است: عنوان، نویسنده، ناشر، محل نشر، تاریخ نشر، تعداد صفحه و محل نگهداری.

این کتاب از فصلهای ۱ - حفظ آثار جنگ در رابطه با تاریخچه شیعه ۲ - مقدمه کتابشناسی و ۳ - فهرست کتب تشکیل شده است. شیوه تنظیم براساس الفبایی است و فاقد نمایه موضوعی، نمایه اشخاص و نمایه اماکن است.

ب. فهرست کتابشناسی‌های دردست تدوین کتابشناسی جنگ ایران و عراق / نصرت الله صمدزاده. - تهران: دفتر ادبیات و هنر مقاومت، ۱۳۸۱ (طبق گفته گردآورنده تا پایان امسال به زیور طبع آراسته می‌شود).

کتابدار زحمتکش و دلسوز کتابخانه جنگ، آقای صمدزاده که عاشقانه این کار را شروع کرده‌اند در طول یک سال و نیم رنجهای تحقیق را به جان خریده‌اند تا بتوانند با معرفی کتابهای جنگ هم یاد سلحشوران جبهه توحید را زنده نگهدارند و هم این گونه آثار را به محققان معرفی کنند.

طبق گفته گردآورنده این کتابشناسی که حدوداً ۴۰۰۰ عنوان کتاب را در بردارد شامل تمامی کتابهایی است که در موضوعات وابسته به جنگ به رشته تحریر درآمده است. کل کتابهای معرفی شده توسط ایشان رویت شده است و شامل کتاب، جزوه، مجموعه مقالات به زبان فارسی - اعم از چاپ داخل و خارج - کتابهای موضوع کردستان و آثار ناشران ایرانی به زبانهای خارجی و آثار مربوط به تاریخ معاصر عراق و حکومت بعث است. همچنین تمامی مباحث جنگ به صورت کتابهای تاریخی، پژوهشی، هنری، فلسفی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، روانشناسی، مذهبی و کتابهای داستان را دربرمی‌گیرد. کل

کتاب براساس رده‌بندی دهدهی دیوئی تنظیم شده و در داخل هر موضوع تنظیم براساس عنوان است. کتاب برای مثال، موضوع ادبیات اصلی و زیر شاخه‌های آن شامل نثر، شعر، نمایشنامه، فیلمنامه، داستان، مصاحبه، مجموعه مقالات ادبی، گزارش، سفرنامه، خاطره، یادداشت، دستنوشته‌ها، نامه‌ها، وصیتنامه‌ها، یادنامه‌ها و در مواردی طنز و نقد گونه‌های ادبی است.

منابع معرفی شده شامل کتابهای مستقل و غیر مستقل است که قسمتی از آن درباره جنگ بوده است. این کتابشناسی همچون یک بانک اطلاعاتی است.

بازیابی اطلاعات ارائه شده و آمارگیری در موضوعات خاص در این کتابشناسی امکان‌پذیر است.

منابع تحقیق گردآورنده کتاب هفته، کتاب ماه، کتابشناسی‌های جنگ - از جمله کتابشناسی عطاءالله ابطحی - فهرست کتابخانه‌های مختلف - از جمله کتابخانه مجلس شورای اسلامی - دانشگاه امام صادق(ع)، دانشگاه امام حسین(ع)، کتابخانه جنگ دفتر ادبیات و هنر مقاومت، کتابخانه بنیاد حفظ آثار و ارزشهای دفاع مقدس و کتابشناسی ملی جمهوری اسلامی ایران و... است.

اطلاعات ارائه شده در هر مدخل شامل عنوان، نویسنده، ناشر، محل نشر، تعداد صفحه، نوبت چاپ، شمارگان، قیمت، فروست، نوبت ویرایش، تصویر، نمایه، کتابنامه، واژه‌نامه، فیبا، قطع، پوشش، طراح جلد، شابک، صفحه عنوان، هدائیه، سرلوحه، یادکرد، توصیف، فهرست مطالب، موضوع فرعی، کلید واژه، مأخذ کتاب و کتابخانه است. موضوع ادبیات به دو بخش بزرگسال و کودک و نوجوان تقسیم شده است.

۲. کتابشناسی دفاع مقدس / فیروزه برومند. - تهران: بنیاد حفظ آثار و ارزشهای دفاع مقدس.

خانم فیروزه برومند پس از عمری تلاش و کوشش در امر اطلاع‌رسانی و تدوین چندین جلد کتاب و مقاله در آستانه بازنشستگی قلم به دست گرفته است تا یاد و خاطره رزمندگان هشت سال دفاع مقدس را زنده بدارد.

کتابشناسی دفاع مقدس که به همت ایشان و با حمایت بنیاد حفظ آثار و ارزشهای دفاع مقدس در حال تنظیم است حدوداً ۳۵۰۰ عنوان کتاب را از ابتدای جنگ تحمیلی تا پایان سال ۱۳۸۰ معرفی خواهد کرد که جلد اول آن شامل کتابهایی است که از ابتدای جنگ تا پایان سال ۱۳۷۷ به چاپ رسیده است و جلد دوم از اول سال ۱۳۷۸ تا پایان سال ۱۳۸۰ خواهد بود.

کتابهای معرفی شده به صورت موضوعی تنظیم خواهد شد که شامل کلیات، کتابشناسی، کتابهای تحقیقی و پژوهشی، فرهنگها، دایرةالمعارفها، زندگینامه‌ها، خاطرات و داستان، ادبیات، و ادبیات کودکان و نوجوانان، وصیتنامه‌ها، سفرنامه‌ها، کتابهای هنری، فیلمنامه‌ها، نقد فیلم و آلبوم عکس است.

تمامی آثار معرفی شده مرتبط با جنگ است. این آثار موضوعاتی چون جانبازان، مفقودالائرها، شهدا، جنگ‌زدگان را نیز دربرمی‌گیرد. هر مدخل علاوه بر مشخصات کتابشناسی چکیده‌ای نیز به همراه دارد.